

Demokratikleşme Sürecinde Halk Kütüphaneleri

Doğan Atılğan*

Öz

Halk kütüphaneleri konumları, verdikleri hizmetler ve kullanıcılarının özelliklerinden dolayı diğer bilgi merkezlerinden ayrılırlar. Din, dil, ırk, milliyet ve eğitim düzeyi gözetmeden 7' den 77' ye herkese hizmet veren halk kütüphaneleri bu özelliklerinden dolayı hizmet politikalarını ve amaçlarını çok geniş kapsamlı belirlemek ve hizmet uçlarını yaymak zorundadırlar. Bu makalede, halk kütüphanelerinin genel olarak tanım ve işlevlerine yer verildikten sonra hizmet politikası oluşturulması için gerekli ilkeler ve amaçlarına değinilmektedir.

Giriş

Uygarlığın temeli olan bilgi, tarihsel süreç içerisinde değişik biçimlerde ortaya çıkmıştır. Kil tabletlerden papirüs rulolarına, basılı materyallerden elektronik ortama ulaşmıştır. Toplamlar tarih boyunca bilgi iletiminde de değişik araç ve yöntemler kullanmışlardır.

Kültür hayatına kağıdın girmesi ve matbaanın icadı ile sözlü kültürden yazılı kültüre geçilmiştir. Yazılı kültürün gelişimiyle toplumlar bilgi iletişimlerini basılı yayın organlarıyla daha etkin bir şekilde yapmışlardır.

Yüzyıllar önce Bacon'ın dediğı gibi "bilgi güçtür". Ancak bunu "kullanılan ve üretime katkı sağlayan bilgi güçtür" şeklinde değiştirmek mümkündür. Çünkü durağan kullanılmayan sadece bilgi kaynaklarında kayıtlı şekilde duran bilgi güç

* Doç. Dr. Doğan Atılğan, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyesi ve Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı'dır. E-posta: Doğan.Atılğan@ankara.edu.tr

değildir.

Bilgi ancak gereksinim duyan kişilere hizmete sunulduğu ve onlar tarafından kullanıldığı zaman değer kazanacaktır. Kullanılan ve değerlendirilen bilgiler de yeni bilgilerin üretimine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte bilimsel çalışmalar da bilgi üretimi ve gereksinimini büyük bir hızla artırmaktadır.

Üretilen bilginin hızla artması ve yaygınlaşması bilgiyi toplayan, düzenleyerek hizmete sunan kütüphanelerin de giderek değişime uğramasına ve hizmetlerini geliştirmesine neden olmuştur. Halk kütüphaneleri, toplumsal değişme katkıda bulunurken, kendileri de bu değişimden doğrudan etkilenerek değişmek ve gelişmek zorunda kalmışlardır.

Halk Kütüphanelerinin Tanım ve Önemi:

Halk kütüphaneleri yüzyıllardır “halkın üniversiteleri” olarak işlev görmektedir. Bütün vatandaşların bilgi kaynaklarına erişimini sağlayarak yaşam boyu eğitimlerine katkıda bulunmaktadır. Böylelikle İnsanların yaşamlarını daha iyi sürdürebilmeleri için kitap okuma ve bilgi edinme bilincini yaratarak gelişmelerini desteklemektedir.

Uluslararası Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) ‘Halk Kütüphanesi Bildirgesi’nde halk kütüphanesini “kullanıcılarına her tür bilgi ve enformasyonu gönüllü olarak sağlayan yerel bilgi merkezleri” olarak tanımlamaktadır.

Halk kütüphaneleri gerçekleştirdikleri hizmetler ile eğitime ilişkin temelleri, araştırma için kolaylıkları, sosyal ve kültürel mirasın korunmasını ve toplumsal gelişmenin gerçekleşmesine katkı sağlar. Bunun gerçekleşmesi ancak devletin ulusal düzeyde bir kütüphane politikası geliştirmesi ile mümkündür. O halde kütüphanelerimizin önemli bir ucunu oluşturan halk kütüphanesi politikasında olması gerekenleri kısaca ele alalım.

Halk Kütüphanesi Politikası

Halk kütüphaneleri ülkemizin en yaygın kütüphane türlerinden biridir. Yerel özelliklere göre işlevini sürdüren bu kütüphaneler için tek ve genel bir politika oluşturmak güçtür. Aynı bölge, yada ülke içindeki bütün halk kütüphaneleri için ortak bir politika oluşturmak halk kütüphanesi hizmet ve amacına da uygun değildir. Halk kütüphaneleri hizmet verdiği topluluğun bilimsel ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunmayı, toplumun gereksinim duyduğu bilgiyi hizmete sunmayı amaçlar. Bir bölge ya da ülkenin her yerinde aynı gelişmişlik düzeyine sahip topluluklar ve aynı bilgi gereksinimi söz konusu olamayacağından genel bir halk kütüphanesi politikası geliştirmekte mümkün değildir.

Bu nedenle halk kütüphaneleri uymakla yükümlü oldukları yasa ve yönetmelikler çerçevesinde hizmet verdikleri yöre halkının gereksinimlerini sağlayacak tür ve özellikte hizmet politikası oluşturmalıdır.

Hizmet politikası oluşturulurken şu kriterler göz önüne alınmalıdır.

- Halk kütüphaneleri çok amaçlı, özgün hizmetlerle donatımlı kuruluşlardır.
- Verdikleri hizmetlerin çeşitliliği ve özelliği tür, yapı ve bulundukları yere bağlıdır.
- Hizmetlerin planlanması kütüphanelerin amaçlarına göre kararlaştırılmalıdır.
- Kitap seçiminden çalışma saatlerine, kütüphanelerarası işbirliğinden çalışma koşullarının belirlenmesine, kullanıcı hizmetlerinden bağış ve değişim ölçütlerine kadar yapılması gereken tüm işlemler bir kütüphanenin hizmet uçları arasındadır.

Bu hizmetlerin nasıl yapılacağına belirlenmesi, kararlar alınması, çizilen eylem planları, bunların dayanacağı kuralların tümü de kütüphane politikasını oluşturur.

Ülkemizde bu çerçevede çizilmiş bir halk kütüphanesi politikamız ne yazık ki bulunmamaktadır. Politikasızlığın olumsuzluklarını hizmet aşamasında yoğun olarak yaşarken halk kütüphanelerimizi olumsuz yönde etkileyen başka unsurlar da vardır. Mevcut yapı içinde merkezden yayın alımı, devletin personel rejimi sonucu mesleki eğitim almış kütüphanelerin halk kütüphanelerinden uzaklaşmaları ve genel giderler dışında yok denecek kadar az olan bütçe olanakları ile istenilen hizmet unsurlarının gerçekleştirilmesini neredeyse olanaksızdır.

Bu olanaksızlıklara rağmen büyük bir özveri ile hizmet veren ve yöre halkının okuma ve kültür gereksinimini karşılamaya çalışan halk kütüphanelerimiz bu işlevlerini belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleştirmektedirler.

Halk Kütüphanesinin Amaçları

Halk kütüphanesini bilgiye erişimin yerel kapısı olarak niteleyen UNESCO halk kütüphanesinin amacını da yaşam boyu öğrenme, bağımsız karar verme, birey ile toplumsal grupların gelişmesine temel bir ortam sağlama olarak özetlemektedir.

Halk kütüphanelerinin amaçları belirlenirken en çok karşılaşılan terimlerden biri **eğitim**, diğeri de **kültürdür**.

Halk kütüphanelerinin ülkemizde bir eğitim mi, yoksa bir kültür kurumu mu olduğu kavramı hep iç içe girmiştir. Bu karmaşa devletin planlarına da yansımış ve Devlet Planlama Teşkilatınca hazırlanan Kalkınma Planları içinde de kütüphaneler bazen kültür, bazen de eğitim başlığı altında yer almıştır.

Halk kütüphaneleri kalkınma planlarında kimi zaman eğitim başlığı altında yer almasına karşın hiçbir zaman formal eğitim veren bir eğitim kurumu olma-

mıştır. Ancak resmi eğitim veren okullarla her zaman işbirliği içinde olmuş verilen eğitimi desteklemiştir. Resmi eğitime verdiği destek yanında kişinin kendi kendini eğitmesi konusunda güncel bilgiyi sağlayarak destek olmaktadır. Halk kütüphanelerinin eğitim konusundaki bu işlevinin, yanında aynı zamanda bir kültür kurumu olması da halkın kültürel gelişimini desteklemek için çeşitli etkinlikler yapmasını gerektirmektedir.

Halk kütüphaneleri eğitim ve kültür işlevlerini yerine getirirken şunları hedeflemektedir:

- Kişiler arasında ayrım gözetmeden toplumun tüm bireylerine hizmet sunmak,
- Bilgiyi yaşamın en önemli gereksinimi haline getirmek için gerekli altyapı koşullarını sağlayarak kütüphane kullanma alışkanlığını kazandırmak,
- Bilgiyi birey için gereksinim haline getirme okuma alışkanlığını kazandırmak,
- Kütüphane kullanım alışkanlığının halk kütüphanelerinin bir parçası olan çocuk kütüphaneleri ile başlatılıp, okul kütüphaneleri ile geliştirilerek yaşam boyu işlev üstlenen halk kütüphaneleri ile pekiştirmek,
- Düşünen ve üreten bir toplum oluşumunda toplumsal görev üstlenen halk kütüphaneleri düşünce özgürlüğünün ve fırsat eşitliğinin yaratılmasının temel unsurlarından biridir. Eğitim, kültür ve bilgi için bir merkez olan halk kütüphaneleri yaşam boyu eğitimi desteklemeli ve topluma okuma alışkanlığı kazandırmada önemli rol üstlenerek bunu geliştirecek her türlü kaynağı bulundurmalıdır,
- Düzenli, yada belirli bir aralıkta resmi eğitim almış halkın, yaşamı boyunca gereksinim duyduğu bilgiyi ona sunarak, gelişme ve ilerlemeden haberdar olmasını sağlayarak onların yaşam boyu eğitimini desteklemek,
- Yerel, ulusal ve uluslararası her türlü bilgi içeren belgeleri tarafsız ve dengeli bir biçimde halka ulaştırarak, bilinçlenmesini ve bilgilenmesini sağlamak,
- Halkın zihinsel ve bireysel gelişimini destekleyerek, onların dinlenmesini sağlamak, hayattan zevk almalarına yardımcı olmak ve okuma alışkanlığını geliştirecek yayınları hizmete sunarak halkın kültürel ve sosyal gelişimine katkıda bulunmak,
- Diğer eğitim ve kültür kurumlarıyla işbirliğine giderek, halkın kolay ve ucuz erişemediği kaynaklarında verimli kullanımını sağlayarak ulusal kaynakların herkes tarafından kullanılarak verimin artmasını desteklemek,
- Kendi bünyelerinde bulunan ve/veya başka kurum ve kuruluşlarla bilgi içeren tüm kaynakları halkın, hizmetine sunarak bilgi edinme özgürlüğü ve bilgilenme hakkını hiç bir karşılık beklemeden kullanırmak,
- Yerel düzeydeki elektronik bilgi kaynaklarına erişimi sağlayacak alt yapıyı oluşturmak, bünyesinde elektronik bilgilere erişimi gerçekleştirecek birimleri kurarak bilgi toplumu olma ve bilgi teknolojilerini kullanma yönünde de önemli işlevleri yerine getirmek,

- Mevcut tüm olanaklardan yararlanarak ve hiçbir engelle karşılaşmadan güncel bilgi ve yeni çıkan eserleri piyasa ile aynı zamanda okuyucunun hizmetine sunarak halkın bilgi edinme özgürlüğünü desteklemektir.

Sonuç

Son söz olarak kütüphane kurumunun başlangıçtaki ve bugünkü işlevlerini vurgulayan iki bakış açısından söz etmek istiyorum. Bunlardan ilki “Kütüphanelerin, insanlığın düşünce yapısı ve düzeyine ilk ya da temel katkısı, kültür ve sanat ürünlerinin korunduğu ve istendiğinde hizmete sunulduğu bir merkez olarak çalışmasıdır. Bu katkı kütüphanenin doğuşunu hazırlayan ve izlerini kimi zaman bugünde gözlemleyebildiğimiz tarihsel bir görevidir”. Kütüphaneler için zaman zaman yapılan ‘toplumun belleği’ nitelemesi de tarihsel görevin vurgulanmasından kaynaklanıyor olabilir.

Tarihsel olarak yapılan bu vurgulamadan sonra çağdaş anlamda kütüphane kurumu ise, “Bilgi kaynakları ile olan doğal ilişkisinin yanında, yayınların bibliyografik denetiminin yapıldığı, işlendiği ve en önemlisi herkesin kullanımına sunulduğu bilgi merkezleri olmalarıdır”. Bilgi merkezleri günümüzde bilgi ağları ile hizmet veren kurumlara dönüşmektedir Bu gelişim halk kütüphanelerine bilgi kaynaklarına elektronik olarak da erişimi sağlamada önemli görev yüklemektedir. İnsanlara her türlü ortamdaki bilginin iletilmesi ve kullanımının sağlanması ekonomik gelişme, yaşam boyu eğitim, demokratik haklara erişim ve sosyal bütünlüğün sağlanması açısından da son derece önemlidir.

Günümüzde, hizmet anlayışının öngördüğü sorumluluk ve yüklenilen görevle kütüphaneler artık toplumun sadece belleği değil, aynı zamanda saygın ve vazgeçilmez bir unsuru olmuşlardır.